

6^{ος} Πανελλήνιος Διαγωνισμός
Ποντιακός Ελληνισμός: μνήμες και όνειρα, παρελθόν, παρόν και μέλλον

Προλογικό σημείωμα
για το project, με θέμα: «Οι Μωμόγεροι Καλλιφύτου Δράμας»

του Δεμίρογλου Παντελή (εκπαιδευτικού ΠΕ 70)

Εισαγωγή

Η διερεύνηση θεμάτων από την επιστήμη της Λαογραφίας εντοπίζει αρκετά στοιχεία σε διάφορα δρώμενα, τα οποία εισήλθαν από την προχριστιανική περίοδο και επιβιώνουν μέχρι σήμερα. Ασφαλώς κάποια έθιμα μετέβαλαν την αρχική τους εκδοχή, με την εισαγωγή χριστιανικών συμβόλων. Ωστόσο είναι αξιοσημείωτο ότι δεν αλλοιώθηκαν ριζικά¹.

Στη σχετική βιβλιογραφία σημειώνεται πως οι Μωμόγεροι (ή Μωμοέρια) υπερβαίνουν το πεδίο της Λαογραφίας και επεκτείνονται στο χώρο του Θεάτρου. Με τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στο συγκεκριμένο έθιμο (δραματοποιημένος μύθος και λόγος, όψη [σκηνικό, κοστούμι, μάσκα], ήθος [μίμηση], διάνοια [σκέψη των χαρακτήρων], μέλος [μελοποιΐα], πομπή ή πάροδος, αγώνας [δραματική δράση των προσώπων], κόμος και έξοδος [πανηγυρικό τέλος] τεκμηριώνεται ότι οι Μωμόγεροι είναι οι πρόγονοι του Ποντιακού Θεάτρου².

Οι Μωμόγεροι (ή Μωμοέρια) είναι ένα εθιμικό δρώμενο του Πόντου, το οποίο διασώζεται σε ελάχιστες περιοχές της Ελλάδας, κυρίως σε χωριά της Κοζάνης, του Κιλκίς, στο Θρυλόριο της Κομοτηνής και στην Καλλίφυτο Δράμας. Η σημαντικότητα του εθίμου επιβεβαιώνεται με την ένταξή του στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 2013 και την εγγραφή του στον αντιπροσωπευτικό κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της UNESCO (Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity) το 2015³.

¹ Μερακλής, Μ. (1986). *Ελληνική Λαογραφία: Ήθη και έθιμα*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας, σσ. 123-133.

² Μουρατίδης, Ερμής (1988). *Το Ποντιακό Θέατρο - Μικρασιατικός Πόντος 1850-1922*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, σ. 31.

³ Βλ. λήμμα: Μωμοέρια, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου, στο : <https://ayla.culture.gr/%ce%bc%cf%89%ce%bc%ce%bf%ce%ad%cf%81%ce%b9%ce%b1-%ce%ad%ce%bd%ce%b1-%ce%ad%ce%b8%ce%b9%ce%bc%ce%bf-%cf%84%ce%bf%cf%85-%ce%b4%cf%89%ce%b4%ce%b5%ce%ba%ce%b1%ce%b7%ce%bc%ce%ad%cf%81%ce%bf%cf%85/>

Η μορφή των Μωμόγερων δεν είναι μία. Υπάρχει μία ποικιλία ως προς τη θεματική του θεατρικού μέρους, τους ρόλους και την ενδυμασία. Έχουν καταγραφεί 55 παραλλαγές⁴. Πιθανότατα, η πρώτη δημοσίευση για το θέμα είναι το άρθρο του Δ. Οικονομίδη το έτος 1927⁵, σε μία προσπάθεια διάσωσης των εθίμων της Αργυρούπολης του Πόντου⁶. Αρκετά έτη αργότερα ο Μουρατίδης (1991) καταγράφει και διασκευάζει τέσσερις παραλλαγές με τους σχετικούς διαλόγους⁷. Ωστόσο, το ερευνητικό ενδιαφέρον για το θέμα των Μωμόγερων συνεχίζει αμείωτο.

Στο χωριό μας, στην Καλλιφύτο Δράμας, πραγματοποιείται μία παραλλαγή του εθίμου από την περιοχή της Αργυρούπολης του Πόντου. Αυτή η προσπάθεια διάσωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς του Πόντου, η προσπάθεια ευαισθητοποίησης των μαθητών/τριών της Καλλιφύτου και το έκδηλο ενδιαφέρον τους για το δρώμενο αποτέλεσαν την **αφετηρία για την επιλογή του θέματος**. Είναι το μακραίωνο έθιμο του χωριού που πρέπει να διατηρηθεί από γενιά σε γενιά.

Το project (σχέδιο εργασίας)

Σκοπός του σχεδίου εργασίας ήταν οι μαθητές/τριες: α) να γνωρίσουν το ποντιακό δρώμενο του τόπου τους, πώς μεταφέρθηκε από την πρώτη γενιά προσφύγων του χωριού και αναβιώνει μέχρι σήμερα, β) να ευαισθητοποιηθούν για το κορυφαίο έθιμο του τόπου τους, γ) να συγκρίνουν την παραλλαγή των Μωμόγερων της Καλλιφύτου με άλλες παραλλαγές από άλλες περιοχές (της Κοζάνης), δ) να καταγράψουν μαρτυρίες ανθρώπων που συμμετείχαν και συμμετέχουν ενεργά στην οργάνωση του δρώμενου και δ) να γνωρίσουν μία ερευνητική διαδικασία συλλογής δεδομένων (συνέντευξη).

Η προσέγγιση του θέματος είχε διαθεματικό/βιοματικό και διεπιστημονικό χαρακτήρα. Αξιοποιήθηκαν ενότητες από το μάθημα της Ιστορίας και της Γλώσσας, σχετικά με το αρχαίο θέατρο.

Σχετικά με τη **μεθοδολογία** ακολουθήθηκε η επιστημονική διερεύνηση του θέματος. Πιο συγκεκριμένα έγινε ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Οι μαθητές/τριες μελέτησαν κάποια αποσπάσματα από άρθρα⁸, είδαν ορισμένα βίντεο με παραλλαγές των Μωμόγερων και πραγματοποιήθηκε συζήτηση μέσα στην τάξη. Από τη συζήτηση προέκυψαν οι άξονες διερεύνησης του θέματος και διατυπώθηκαν τα ερωτήματα της συνέντευξης. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε ομάδες με βάση τα ερωτήματα που διατυπώθηκαν. Κατά τη διάρκεια της μίας συνέντευξης, στο χώρο του σχολείου, κατέγραψαν τις απαντήσεις (για λόγους επιβεβαίωσης υπήρχε και φωνητική καταγραφή σε ψηφιακή μορφή). Η δεύτερη συνέντευξη έγινε στο χώρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου.

⁴ Σαμουηλίδης, Χρήστος (2022), *Το θέατρο στον Πόντο, στο Ποντιακός Πολιτισμός 30 αιώνες Ιστορίας*, Αθήνα: *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ - Επτά Ημέρες (Ενθετο)*, σ. 42.

⁵ Οικονομίδης, Δ. (1927). Οι Μωμόεροι εν Πόντω, στο περ. *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*, σσ. 181-192.

⁶ Περισσότερα στοιχεία για την περιοχή της Αργυρούπολης του Πόντου βλ. Δεμίρογλου, Παντελής (2016). *Η Ελληνική Παιδεία στον Πόντο: Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αργυρούπολης και η πνευματική κίνηση στην περιοχή (1723-1923)*. Ξάνθη: Εκδόσεις Σπανίδη.

⁷ Μουρατίδης, Ερμής (1988), ό.π., σσ. 31-124.

⁸ Τα αποσπάσματα προέρχονταν από τα άρθρα: Αλεξανδρίδης, Κώστας (2008), Το πανάρχαιο δρώμενο των Μωμόγερων: Από τη Λιβερά του Πόντου στον Τετράλοφο Κοζάνης, στο Σέργης, Μανόλης (επιμ.). *Πόντος: Θέματα Λαογραφίας του Ποντιακού Ελληνισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλήθεια, σσ. 75-83 και Σαμουηλίδης, Χρήστος (2022), Το θέατρο στον Πόντο, στο Ποντιακός Πολιτισμός 30 αιώνες Ιστορίας, Αθήνα: *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ - Επτά Ημέρες (Ενθετο)*, σσ. 41-46.

Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης: Το δίμηνο του Ιανουαρίου - Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Στο πρώτο 15νήμερο του Μαρτίου προσδιορίστηκαν οι άξονες διερεύνησης και διατυπώθηκαν τα ερωτήματα της συνέντευξης. Στις 18 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη με τον κ. Παπαδόπουλο Μιχάλη⁹, κάτοικο του χωριού. Ακολούθησε, στις 30 Μαρτίου, η επίσκεψη στον Πολιτιστικό Σύλλογο Καλλιφύτου. Παράλληλα καταγραφόταν η εργασία και αξιοποιήθηκε το αρχειακό φωτογραφικό υλικό του Πολιτιστικού Συλλόγου, που μας παραχωρήθηκε για τις ανάγκες του Διαγωνισμού.

Δράσεις που υλοποιήθηκαν: α) Συνέντευξη με τον κ. Παπαδόπουλο Μιχάλη (πρώην Πρόεδρο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου, β) Επίσκεψη στον Πολιτιστικό Σύλλογο Καλλιφύτου, συνέντευξη-συζήτηση με την Πρόεδρο του Συλλόγου κ. Ιωαννίδου Αικατερίνη¹⁰, παρουσίαση των φορεσιών των Μωμόγερων και βιοματική προσέγγιση του εθίμου (ντύσιμο των αγοριών της τάξης με τις φορεσιές των Μωμόγερων και αναπαράσταση του χορευτικού).

Τα πιο **σημαντικά ευρήματα** του σχεδίου εργασίας είναι ότι οι μαθητές/τριες αντιλήφθηκαν πως στο χωριό τους (στην Καλλιφύτο Δράμας) αναβιώνει μία παραλλαγή ενός πανάρχαιου εθίμου που έχει τις ρίζες του στο αρχαίο ελληνικό θέατρο. Το υλικό που καταγράφηκε θα αποτελέσει μία μελλοντική πηγή πληροφόρησης. Αναγνώρισαν ότι τα έθιμα είναι αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής μας ταυτότητας και συνδεδετικός κρίκος με τους προγόνους μας.

Ελπίζουμε το εγχείρημα αυτό να γίνει το «κάλεσμα» της νέας γενιάς για τη συνέχιση του μακραίωνου αυτού ποντιακού εθίμου στον τόπο μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

Βιβλιογραφία / αποσπάσματα – Πηγές (που χρησιμοποιήσαν οι μαθητές/τριες)

Αλεξανδρίδης, Κώστας (2008). Το πανάρχαιο δρώμενο των Μωμόγερων: Από τη Λιβερά του Πόντου στον Τετράλοφο Κοζάνης, στο Σέργης, Μανόλης (επιμ.). *Πόντος: Θέματα Λαογραφίας του Ποντιακού Ελληνισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλήθεια, σσ. 75-83.

Ιωαννίδου Αικατερίνη (2022). Προφορική συνέντευξη (30-3-2022).

Λήμμα: Μωμοέρια, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου, στο : <https://ayla.culture.gr/%ce%bc%cf%89%ce%bc%ce%bf%ce%ad%cf%81%ce%b9%ce%b1-%ce%ad%ce%bd%ce%b1-%ce%ad%ce%b8%ce%b9%ce%bc%ce%bf-%cf%84%ce%bf%cf%85-%ce%b4%cf%89%ce%b4%ce%b5%ce%ba%ce%b1%ce%b7%ce%bc%ce%ad%cf%81%ce%bf%cf%85/>

⁹ Ο κ. Παπαδόπουλος Μιχάλης γεννήθηκε το 1957 και είναι απόγονος Ποντίων προσφύγων από την Αργυρούπολη και την Αμισό (Σαμψούντα) του Πόντου. Είναι συνταξιούχος του Δημοσίου. Διετέλεσε Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου από το 1994 μέχρι το 2006. Οι πληροφορίες που μας έδωσε στη συνέντευξη προέρχονται από μαρτυρίες προσφύγων πρώτης και δεύτερης γενιάς.

¹⁰ Η κ. Ιωαννίδου Αικατερίνη είναι δικηγόρος και Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου από το 2016.

Μωμόγεροι Καλλιφύτου 2016, στο <https://www.youtube.com/watch?v=rk80yKAPHD8>

Μωμόγεροι Καλλιφύτου 2020, στο <https://www.youtube.com/watch?v=k9kC5UwQLxg>

Παπαδόπουλος Μιχάλης (2018). *Το λαϊκό παραδοσιακό θέατρο του Πόντου*. (Αδημοσίευτες σημειώσεις).

Παπαδόπουλος Μιχάλης (2022). Απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη (18-3-2022).

Σαμουηλίδης, Χρήστος (2022), Το θέατρο στον Πόντο, στο Ποντιακός Πολιτισμός 30 αιώνες Ιστορίας, Αθήνα: *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ - Επτά Ημέρες (Ενθετο)*, σσ. 41-46.

Φωτογραφικό Αρχείο του Πολιτιστικού Συλλόγου Καλλιφύτου.

Γενική Βιβλιογραφία

Δεμίρογλου, Παντελής (2016). *Η Ελληνική Παιδεία στον Πόντο: Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αργυρούπολης και η πνευματική κίνηση στην περιοχή (1723-1923)*. Ξάνθη: Εκδόσεις Σπανίδη.

Μερακλής, Μ. (1986). *Ελληνική Λαογραφία: Ήθη και έθιμα*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Μουρατίδης, Ερμής (1988). *Το Ποντιακό Θέατρο - Μικρασιατικός Πόντος 1850-1922*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.

Οικονομίδης, Δ. (1927). Οι Μωμόεροι εν Πόντω, στο περ. *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*, σσ. 181-192.